

คำไทย- คำเทศ

อัสনী พูลรักษ์*

คำไวพจน์ของ ‘โจร’ ในภาษาบาลี-สันสกฤต และภาษาไทย

คอลัมน์ คำไทย-คำเทศ ฉบับที่ผ่านมาได้เสนอข้อสันนิษฐานเรื่องที่มาของคำว่า *ขโมย* ความหมายเดิม และการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำดังกล่าว ในฉบับนี้ จะได้นำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ คำไวพจน์ของ ‘โจร’ ในภาษาบาลี-สันสกฤตและภาษาไทย เนื่องจากในภาษาบาลี-สันสกฤตมีคำไวพจน์ของ ‘โจร’ หลายคำ บางคำภาษาไทยก็รับมาใช้อย่างแพร่หลาย บางคำยังคงความหมายเดิม แต่บางคำก็กลายความหมายไป นอกจากนี้จะได้กล่าวถึงศัพท์อื่น ๆ ที่น่าสนใจซึ่งเกี่ยวกับคำว่า ‘โจร’ ด้วย

คำไวพจน์ของ ‘โจร’

ในคัมภีร์*อภิธานัปปทีปิกา* (2535, น. 78) ซึ่งประมวลคำไวพจน์ภาษาบาลี ได้กล่าวถึงคำไวพจน์ของ ‘โจร’ ไว้ในคาถาที่ 522 ดังนี้

ตฤกร โมสโก โจโร

เถเนกาคาริกา สมา ฯ

แปลว่า ศัพท์ที่หมายถึง ‘โจร’ ได้แก่ *ตฤกร โมสโก โจร เถน* และ *เอกาคาริก* ศัพท์ทั้ง 5 นี้ มีความหมายและรูปวิเคราะห์ต่าง ๆ ดังนี้

---

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(อีเมล: Assanee.P@chula.ac.th)

ตฤกร

ตฤกร ปฏิภาณกับรูปภาษาสันสกฤตว่า *ตฤกร* ในหนังสือ *คัพพีวีเคราะห์* พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) (2558, น. 375) รวบรวมรูปวิเคราะห์ของ *ตฤกร* จากคัมภีร์ต่าง ๆ ไว้ พร้อมแปลอธิบายไว้ ดังนี้

- 1) ตฤกร มาจาก ตฤก ธาตุ ในความหมายว่า ‘ตริภ, นึก, คิด’ กับ อร ปัจจัย มีความหมายตามรูปวิเคราะห์ว่า ‘ผู้คิดตั้งแต่เรื่องลักขโมย หรือเรื่องช้อนเร้น’ (เถยยตถ์ ลินตถ์ ว่า ตฤกยตีติ ตฤกโร)
- 2) ตฤกร มาจาก ต บทหน้า กับ กร ธาตุในความหมายว่า ‘ทำ’ มีความหมายตามรูปวิเคราะห์ว่า ‘ผู้ทำแต่เรื่องนั้น คือเรื่องที่ช้อนเร้นไม่มีคนรู้ว่าเรื่องอะไร’ (ตํ กรโตตีติ ตฤกโร)

น่าสังเกตว่า รูปวิเคราะห์ในข้อ 1) ที่เป็นภาษาบาลี มิได้มีนัยที่หมายถึง ‘โจร, ขโมย’ แต่หมายถึง ‘ผู้กระทำการนั้น’ ซึ่งไม่เจาะจงว่าเป็นการปล้น ขโมย หรือโจรกรรมแต่อย่างใด ในพระไตรปิฎกบาลี คาทถรรรมบท ก็พบการใช้คำ *ตฤกโร* ในความหมายนี้ คือ

พหุมาปี เจ สหิตํ ภาสมาโน
น ตฤกโร โหติ นโร ปมตโต
โคโปว คาโว คณยํ ปเรสํ
น ภาควา สามณญสส โหติฯ

(สุดต. ขุ. บาลี 25/11/17)¹

---

¹ การอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎกในบทความนี้ใช้ระบบ ชื่อย่อคัมภีร์ ภาษา ตามด้วยเลขเล่ม/เลขข้อ/เลขหน้า ซึ่งเป็นระบบที่ใช้แพร่หลายในการศึกษาด้านพุทธศาสนาในประเทศไทย พระไตรปิฎกที่ใช้คือพระไตรปิฎกฉบับหลวง ส่วนการอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาใช้การบอกชื่อ

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

หากว่านรชนกล่าวคำอันมีประโยชน์แม้มาก แต่เป็นผู้ไม่ทำ
กรรมอัน**การกบุคคล**พึงกระทำ เป็นผู้ประมาทแล้วไซ้ร้ นรชนนั้นย่อม
ไม่เป็นผู้มีส่วนแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะ ประดุจนายโคบาลนับ
โคของชนเหล่าอื่น ย่อมไม่มีส่วนแห่งปัญจโครส ฉะนั้น

(สุดต. ขุ. ไทย 25/11/15)

จากข้อความข้างต้นนี้ *ตฤกโร* แปลว่า *การกบุคคล* ซึ่งมีความหมายว่า ‘บุคคลผู้กระทำ’
มิได้หมายถึง ‘โจร’ ส่วน *ตฤกโร* ที่ใช้ในความหมายว่า ‘โจร, ขโมย’ ก็มี เช่นใน *สิริมัณฑ-*
เถรคาถา ดังนี้

มัจจนพาทโต โลโก

ปริกขิตโต ชราย จ

หฺลนฺตติ นิจจมตฺตาโณ

ปตฺตทณฺโฑว **ตฤกโร** ฯ

(สุดต. ขุ. (บาลี) 26/359/335)

โลกถูกมัจจุเฆาะสุม ถูกชรา รุมล้อม ถูกศรคือตัณหาทิ่มแทง
ถูกความปรารถนาแผดเผาทุกเมื่อ โลกถูกมัจจุเฆาะสุม และถูกชรา รุม
ล้อม ไม่มีสิ่งใดต้านทานได้ ย่อมเดือดร้อนอยู่เป็นนิตย์ เหมือนคน
กระทำความผิด [โจร-ผู้เขียน] ได้รับอาชญาเดือดร้อนอยู่ฉะนั้น

(สุดต. ขุ. (ไทย) 26/359/258)

ในภาษาไทยรับรูปปฏิภาคภาษาสันสกฤต คือ *ตฤกโร* มาใช้ว่า *ตฤกโร* แต่ใช้เป็น
ศัพท์วรรณคดี และใช้ในความหมายว่า ‘ข้าศึก’ มิได้ใช้ในความหมายว่า ‘โจร, ขโมย’
ตัวอย่างเช่นใน *สิลิตะเลงพ่าย* ที่ว่า

ย่อของเล่ม และเลขที่ของเล่ม/หน้า (ถ้ามี) การอ้างอิงใช้การสืบค้นจากเว็บไซต์
www.84000.org

...ทั่วทั่วทิศทั่วเทศ ไท้ทุกเขตทุกด้าว น้าวมกฏมานบ น้อม
พิภพมานอบ มอบบัวบาทวิบุล อดุลยานุภาพ ปราบตัลกรแกลน
กลัว...

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2545, น. 1)

โมสก

โมสก ปฏิภาคกับรูปภาษาสันสกฤตว่า *โมชก* ศัพท์นี้มาจากธาตุ *มุส* ในความหมายว่า ‘ลัก, ขโมย’ กับ *ณฺว* ปัจจัย มีความหมายตามรูปวิเคราะห์ว่า ‘ผู้ลักขโมย’ (มุสตีติ โจรตีติ โมสโก) (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558, น. 724)

แม้คัมภีร์ *อภิธานัปปทีปิกา* จะเก็บศัพท์ *โมสก* ไว้ แต่จากการสืบค้นพระไตรปิฎกบาลีและคัมภีร์อรรถกถา ยังไม่พบการใช้คำนี้ และใน *พจนานุกรมภาษาบาลี-อังกฤษ ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์* (*The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*) (Davids and Stede, 2007) ก็ไม่มีศัพท์นี้ พบแต่รูป *โมชก* ในพจนานุกรมภาษาสันสกฤต เช่น *A Sanskrit-English Dictionary* ของโมเนียร์ วิลเลียมส์ (Monier-Williams, p. 836) จึงอาจเป็นไปได้ว่า ศัพท์นี้น่าจะเป็นศัพท์ในภาษาสันสกฤต และต่อมาได้รับการแปลงให้เป็นรูปภาษาบาลีก็เป็นได้ ส่วนในภาษาไทย ก็ยังไม่พบว่ามีกรณียม์คำนี้มาใช้เช่นกัน

ศัพท์ว่า *โมสก* หรือ *โมชส* นี้ มีรูปให้เคียงกับศัพท์ว่า *มุสิก* (บาลี) หรือ *มุชิก* (สันสกฤต) ซึ่งแปลว่า ‘หนู’ คัมภีร์สังหศาสตร์ภาษาบาลี เช่น *อภิธานัปปทีปิกาสุจิ* อธิบายว่า *โมสก* กับ *มุสิก* มาจากคนละธาตุ ศัพท์แรกมาจาก *มุส* ธาตุ ส่วนศัพท์หลังจาก *มุส* ธาตุ อย่างไรก็ตาม ทั้งสองธาตุนี้มีความหมายเหมือนกัน คือ ‘ลัก, ขโมย’ ต่างกันเพียงสระของธาตุที่เป็นรัสสระกับทิสสระเท่านั้น และความหมายของรูปวิเคราะห์ของ *มุสิก* ก็คล้ายคลึงกับ *โมสก* กล่าวคือ มีหมายความว่า ‘ผู้ขโมย’ (มุสตี เณตีติ มุสิโก) (พระมหาโพธิวงศาจารย์, 2558, น. 717) และเมื่อพิจารณาจากพฤติกรรมของหนูที่เป็น

สัตว์ที่ชอบลักกินเศษอาหารแล้ว ก็อาจเป็นไปได้ว่า ทั้ง *โมสก* และ *มุสิก* จะเป็นศัพท์ที่สัมพันธ์กัน

เถน

เถน ปฏิภาศกัปกรณ์ภาษาสันสกฤตว่า *เสตน* มาจาก เถน ธาตุ ในความหมายว่า ‘ลัก, ขโมย’ กับ อ ปัจจัย มีความหมายตามรูปวิเคราะห์ว่า ‘ผู้ลักขโมย’ (เถเนติ เถยย โกรตีติ เถโน) (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558, น. 408)

ในภาษาไทยรับคำว่า *เถน* มาใช้ในความหมายว่า ‘ชายที่มีอายุ อาศัยอยู่กินที่วัด อาจถือศีลหรือไม่ก็ได้ นุ่งห่มผ้าเหลืองตามแต่จะหาได้ บางคนมีความประพฤติดี บางคนมีความประพฤติไม่เหมาะสม’ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 534)

คำว่า *เถน* ซึ่งแปลว่า ‘โจร, ขโมย’ เมื่อแปลงเป็นอาการนาม มีรูปเป็น *เถยย* (ปฏิภาศกัปกรณ์สันสกฤตว่า *ไสตนย*) มีความหมายว่า ‘การขโมย’ (เถนสส กम्म กเรยย) (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558, น. 408) เมื่อสมาสกับคำว่า *จิตต* เป็น *เถยยจิตต* จะมีความหมายว่า ‘มีเจตนาลักขโมย’ (Davids and Stede, 2007, p. 310) ภาษาไทยรับคำนี้มาใช้ว่า *ไทยจิต* (ในเอกสารโบราณสะกดว่า *ไทยจิตร* บ้างก็มี) ในความหมายเดียวกับภาษาบาลี *ไทยจิต* นี้ใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าการกระทำใดจัดเป็นการลักขโมยหรือโจรกรรม เช่น ใน *กฎหมายตราสามดวง พระไอยการลักขโมยโจร* มีข้อความระบุว่า การกระทำที่จัดเป็นโจรกรรมนั้น ผู้กระทำต้องนำทรัพย์สินของผู้อื่นไปด้วย *ไทยจิตร* ดังนี้

จะกล่าวถึงคุณมูลคติวิวาทเกิดความด้วยโจรกรรมคือองค
โจร แลผู้สมโจรแลผู้สมด้วยผู้สมโจร โดยพระบาทสมเด็จพระธรรมสาร
ว่า อวหารณจ นำเอาซึ่งทรัพย์สินสรรพเหตุทั้งปวงของผู้อื่นด้วย **ไทยจิตร**
พร้อมด้วยอวหาระเจตนาจัดเป็นโจรกำม...

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, น. 705)

เอกาคาริก

เอกาคาริก เป็นศัพท์ที่พบในภาษาบาลี ประกอบด้วยคำว่า *เอก* ‘หนึ่ง’ กับ *อคาร* ‘เรือน’ และ *อิก* ปัจจัย มีความหมายตามรูปวิเคราะห์ว่า ‘ผู้มีบ้านเดี่ยวเป็นที่ประกอบการ’ (เอก์ อสหาย์ อคาร์ เคห์ เอกาการ์, ตั้ ปโยชนั ยสส โส เอกาการิก) (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558, น. 162)

น่าสังเกตว่า ความหมายตามรูปวิเคราะห์ไม่สื่อความถึงโจรหรือขโมย ในคัมภีร์ อรรถกถา เช่น *สมังควลวิลาสินี* อรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิทาย อธิบายศัพท์นี้ไว้ว่า ‘ล้อมปล้นเรือนหลังเดียวเท่านั้น’ (เอกาการิกนติ เอกเมว ฆรึ ปริวารเตตวา วิลุมปนนิ) (ที. อ. สมงค. บาลี 4/145) ศัพท์นี้ในพระไตรปิฎกมักปรากฏร่วมกับศัพท์อื่น ๆ เป็นชุดในลักษณะสูตร (formula) ว่า *อทินนํ อาทียโต สนธิ ฉินทโต นิลโลปํ หรโต เอกาการิกํ กโรโต* (สูตร. ที. บาลี 9/94/68) พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงแปลศัพท์นี้ว่า ‘โจรกรรมในเรือนหลังเดียว’ (‘ลักทรัพย์ [อทินนํ อาทียโต] ตัดที่ต่อ [สนธิ ฉินทโต] ปล้นไม่ให้เหลือ [นิลโลปํ หรโต] ทำโจรกรรมในเรือนหลังเดียว [เอกาการิกํ กโรโต]’) (สูตร. ที. ไทย 9/94/49)

ศัพท์ว่า *เอกาคาริก* นี้ จากการสืบค้นในเบื้องต้น ยังไม่พบว่าภาษาไทยรับคำนี้มาใช้แต่อย่างใด

โจร

โจร เป็นคำร่วมเชื้อสายในภาษาบาลีและสันสกฤต (ภาษาสันสกฤตมีรูปว่า *เจาร* ด้วย) ศัพท์นี้มาจาก *จฺร* ธาตุ ในความหมายว่า ‘ลัก, ขโมย’ กับ *ณ* ปัจจัย มีความหมายตามรูปวิเคราะห์ว่า ‘ผู้ลักขโมย’ (โจเรตติ โจโร) (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558, น. 342)

นิยามของโจรในพระวินัยปิฎกคือผู้ที่ลักทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้ มูลค่า 5 มาสกขึ้นไป ดังนี้

โจโร นาม โย ปณจมาสกํ วา อติเรกปณจมาสกํ วา อคฺชนกํ
อทินนํ เถยยสงฺขาตํ อาทียติ เอโส โจโร นามฯ

(วินย. มหาวิภังโก. บาลี 1/87/86)

ที่ชื่อว่า โจร มีอธิบายว่า ผู้ใดถือเอาสิ่งของอันเขาไม่ได้ให้
ได้ราคา 5 มาสกก็ดี เกินกว่า 5 มาสกก็ดี ด้วยส่วนแห่งความเป็น
ขโมย ผู้นั้นชื่อว่า โจร

(วินัย. มหาวิภังค์. ไทย 1/87/245)

โจร-ขโมย

โจร เป็นคำที่ภาษาไทยรับมาใช้อย่างแพร่หลายมากที่สุด ในบรรดาคำไวพจน์ของ 'โจร' ที่กล่าวมาข้างต้น ในภาษาพุมดีมีการนำคำนี้มาซ้อนกับคำว่า *ขโมย* เป็น *ขโมย-ขโจร พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* ให้นิยามของ โจร ไว้ว่า 'ผู้ร้ายที่ลักขโมยหรือปล้นสะดมทรัพย์ผู้อื่นเป็นต้น' (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 341) และให้นิยามของ *ขโมย* ไว้ว่า 'ผู้ลักทรัพย์' (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 171) ตามนิยามนี้ พฤติกรรมของขโมยจะรุนแรงน้อยกว่าพฤติกรรมของโจร เนื่องจากการกระทำของโจรมีภัยของการประทุษร้ายหรือทำอันตรายต่อเจ้าของทรัพย์ด้วย

โจรกรรม

นอกจากคำว่า โจร แล้ว ในภาษาไทยยังมีคำว่า โจรกรรม ซึ่งหมายถึง ‘การลัก, การขโมย, การปล้น’ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 341) คำนี้มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า โจรกรรม(น) ซึ่งปฏิภาศกัปกรณ์ภาษาบาลีว่า โจรกรรม นอกจากคำนี้แล้ว ในภาษาบาลีและสันสกฤตยังมีคำว่า โจริกา โมส (โมษ) โมษณ เถยย (ดู เถน) ที่มีความหมายเดียวกับ โจรกรรม(น), โจรกรรม ด้วย อย่างไรก็ตาม ในภาษาไทยรับเพียงคำว่า โจรกรรม มาใช้ (ในเอกสารโบราณ เช่น กฎหมายตราสามดวง สะกดว่า โจรกัม ก็มี)

โจร ในกฎหมายตราสามดวง

ใน กฎหมายตราสามดวง พระไอยการลักขณโจร จำแนกโจรไว้ 8 ประเภท ดังนี้

...แลโจรนั้นมี 8 จำพวกโดยบาฬีว่า กตดา การยิตา เจว
นิททิฐฐา สฐานทา สขา ชานา ตานา จ กุตตา จ โจรา อกฐฐวิธา
วุตตา โจรา อันว่าโจรทั้งหลาย อกฐฐวิธา มี 8 จำพวก กตดา จ คือ
กระทำเองลักเองก็ดี การยิตา จ คือใช้ให้ผู้อื่น กระทำ/ลัก ก็ดี
นิททิฐฐา จ คือสั่งสอนโจรเปนครูอุปเทศโจรก็ดี สฐานทา จ คือให้ที่
สำนัก/อยู่ แก่โจรก็ดี สขา จ คือเปนเพื่อนมิศหายด้วยโจรก็ดี ชานา จ
คือ สมรู้ร่วมคิดด้วยโจรก็ดี ตานา จ คือป้องกันโจรไว้ก็ดี กุตตา จ

---

² สะกดตามต้นฉบับ

³ สะกดตามต้นฉบับ

คือกิน⁴อยู่เสมอแล้วโจรก็ตี อาจารย์เอน อันพระมโนสาราจารย์ วุฑฺฒา
กล่าว อิติ ด้วยประการดังนี้

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, น. 705)

โจร 8 ประเภทตามข้อความข้างต้น ได้แก่

- 1) ผู้กระทำโจรกรรมด้วยตนเอง (กตดา)
- 2) ผู้ใช้ให้ผู้อื่นกระทำโจรกรรม (การยิตา)
- 3) ผู้สอนผู้อื่นให้เป็นโจร (นิททิฏฐา)
- 4) ผู้ให้ที่อยู่แก่โจร (สฐานทา)
- 5) ผู้เป็นเพื่อนกับโจร (สขา)
- 6) ผู้สมรู้ร่วมคิดกับโจร (ชานา)
- 7) ผู้ป้องกันรักษาโจร (ตานา)
- 8) ผู้อยู่กับโจร (ภุตดา)

โจรประเภทที่ 1)-3) นี้ พระไอยการลักษณโจรเรียกว่า *องคโจร* คำว่า *องค* ใน
ที่นี้อาจแปลว่า ‘ตัว’ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1,346) *องคโจร* จึงอาจหมายถึงตัวผู้
ที่เป็นโจร หรือผู้ที่มีบทบาทหลักในการโจรกรรม *องคโจร*นี้หากถูกจับได้ต้องรับโทษเต็ม
ตามฐานความผิด ส่วนโจรประเภทที่ 4)-8) เรียกว่า *สมโจร* รับโทษกึ่งหนึ่งของ*องคโจร* คำ
ว่า *สม* ในที่นี้ อาจมาจากคำว่า *สม* ที่แปลว่า ‘ร่วมด้วยกัน, รวมกัน’ (ราชบัณฑิตยสถาน,

---

⁴ สะกดตามต้นฉบับ

2556, น. 1,165) หรืออาจมาจากคำว่า *สม* (สะ-มะ) ในภาษาบาลีและสันสกฤตที่แปลว่า ‘เท่า, เสมอ’ ก็ได้ เนื่องจากสมโจรคือผู้ที่ไม่ได้เป็นโจร แต่เป็นผู้ใกล้ชิดหรือช่วยเหลือโจรในด้านต่าง ๆ จึงอยู่ในฐานะเหมือนโจร

นอกจากนี้ ใน*พระไอยการลักษณะโจร* (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, น. 706-707) ยังจำแนกประเภทโจรตามลักษณะการกระทำความผิดออกเป็น 16 ประเภท ได้แก่

- 1) โจรปล้น หมายถึง โจรตั้งแต่ 10-30 คนที่ร่วมกันกระทำโจรกรรม
- 2) โจรย่องสอด หมายถึง โจรที่ใช้วิथाอาคมสะกดให้เจ้าของทรัพย์หลับแล้ว จึงชิงทรัพย์ (คำว่า *สอด* ปัจจุบันสะกดว่า *สะดม* มักใช้คู่กับคำว่า *ปล้น* เป็น *ปล้นสะดม* หมายถึง ‘ปล้นโดยใช้วิธีมยาให้เจ้าของทรัพย์หลับสนิท ไม่รู้สึกตัว *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (2556, น. 1,191) อธิบายว่า *สะดม* เป็นคำยืมจากภาษาเขมรว่า *สณฺฏ*)
- 3) โจรโกง หมายถึง โจรที่กระทำให้เจ้าทรัพย์กลัว แล้วจึงชิงทรัพย์
- 4) โจรตีชิง⁵ หมายถึง โจรที่ร่วมกันชิงทรัพย์กองเกวียน ทัพไร่่น่า เรือ เป็นต้น
- 5) โจรฉกฉวย หมายถึง โจรที่หลบซ่อนอยู่ตามหนทางเปลี่ยว แล้วชิงทรัพย์ โดยไม่มีอาวุธ
- 6) โจรซุ่มซ่อน หมายถึง โจรที่ไปตามทับราวป่า ทำน้ำเป็นต้น แล้วแอบชิงทรัพย์ไปโดยเจ้าทรัพย์ไม่รู้ตัว
- 7) โจรล้วงลัก หมายถึง โจรที่ลักขโมยทรัพย์ในเรือ เรือน หรือร้าน
- 8) โจรลักเลียม หมายถึง โจรที่ลักทรัพย์จากเรือน เรือน เกวียน เป็นต้น แต่ต่อมาเจ้าทรัพย์จับได้ จึงอ้างว่ายืมไป มิได้ลัก

---

⁵ สะกดตามต้นฉบับ

- 9) สาธารณโจร หมายถึง โจรที่เข้าร่วมกับโจรคนอื่น หรืออยู่เฝ้าเรือน หรือเดินทางไปปล้น แต่กลับมาระหว่างทาง มิได้ร่วมปล้นกับโจรคนอื่น
- 10) นิลำภโจร หมายถึง “เป็นโจรแต่เหตุโทษพิรุฬหิจพัน ดุจมณหินนิลเมฆอันคล้ำดำติดอยู่” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, น. 707) (นิล*ำภ*ร น่าจะมาจาก นีล ‘คล้ำ’ + อม*พร* ‘ท้องฟ้า’)
- 11) วิสาสคหาโจร หมายถึง โจรที่ลักทรัพย์ญาติพี่น้อง บิดา มารดา สามี ภรรยา เขย สะใภ้ (วิ*สาสคหา* น่าจะมาจาก วิ*สาส*ส ‘ความเชื่อใจ, ความสนิทสนม + ค*หา* ‘การจับ, การถือ, การถือเอา’)
- 12) สารพะโจร หมายถึง โจรที่ลักทรัพย์โดยมิได้เลือก
- 13) บัณฐุทุสะกะโจร หมายถึง โจรที่ทำอันตรายชิงทรัพย์ในทางน้ำหรือทางบก (บั*ณฐุทุสะกะ* น่าจะมาจาก บ*นถ* ‘ทาง, ถนน’ + ทุ*สก* ‘ผู้ประทุษร้าย’)
- 14) ทามภริกะโจร หมายถึง โจรที่กระทำโจรกรรมกับพรรคพวกเพื่อเลี้ยงชีวิต
- 15) โจรสาระ หมายถึง โจรที่ลักทรัพย์ที่เป็นแก่นสาร เช่น พระพุทธรูป ลอกทองพระพุทธรูปพระสฎูปเจดีย์
- 16) ดัศกรโจร หมายถึง โจรที่ร่วมกันปล้นและเผาบ้านเรือนวัดวาอารามพระสฎูปเจดีย์เป็นต้นในขอบขันขสีมา (อาจเป็นที่มาของการใช้คำว่า ดั*ศกร* ในความหมายว่า ‘ข้าศึก’ เนื่องจากข้าศึกมักปล้นทำลายและวางเพลิงบ้านเรือนและสถานที่ต่าง ๆ)

คำเรียกโจรทั้ง 16 ประเภทข้างต้นนี้ เมื่อพิจารณาความหมายประกอบแล้วหลายคำมีเค้าที่พอวินิจฉัยได้ว่ามาจากศัพท์ภาษาบาลี-สันสกฤตอย่างไรดังที่ได้เสนอข้อ

สันนิษฐานไว้ข้างต้น แต่บางคำ คือ *นิลภารโจร* และ *ทามภริกะโจร* ยังมีประเด็นเป็นข้อสงสัยอยู่ *นิลภารโจร* นั้น แม้จะพอสันนิษฐานได้ว่ามาจากศัพท์ใดตั้งที่ได้วิเคราะห์ไว้ แต่เมื่อพิจารณาความหมายแล้วยังไม่ชัดเจนว่าหมายความอย่างไร เหตุใดท่านจึงเรียกเช่นนั้น ส่วน *ทามภริกะโจร* นั้น ยังไม่แน่ชัดว่าจะมาจากศัพท์ใด หากสันนิษฐานว่ามาจาก *ทาม* ‘พวงดอกไม้’ กับ *ภาริก* ‘หนัก, มีภาระ’ ก็ยังไม่เข้าเค้ากับความหมายที่ท่านอธิบายไว้ จึงเป็นข้อที่สมควรจะได้ศึกษาค้นคว้าหาคำตอบต่อไป

โจรห้าร้อย

ในภาษาไทย มีสำนวนว่า *โจรห้าร้อย* ใช้ในภาษาพูด หมายถึง ‘โจร, โจรชั่ว’ หรือในบางกรณีก็ใช้เป็นคำบริภาษผู้ที่มีพฤติกรรมชั่วช้าเลวทราม ในบทวิทยุรายการ *รู้รักภาษาไทย* ของสำนักงานราชบัณฑิตยสภา (ราชบัณฑิตยสถานเดิม) ซึ่งเผยแพร่เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2553 อธิบายว่า คำว่า *ห้าร้อย* ในสำนวน *โจรห้าร้อย* นั้น มิได้หมายถึงจำนวนห้าร้อยจริง ๆ แต่เป็นคำกล่าวเปรียบเทียบกับว่ามีจำนวนมาก สันนิษฐานว่าสำนวน *โจรห้าร้อย* มีที่มาจากอรรถกถาธรรมบท ตอนเตียรถีย์ 500 คน กับโจร 500 คน ร่วมกันวางแผนสังหารพระโมคคัลลานะ เนื่องจากพระโมคคัลลานะทำให้สาวกจำนวนมากของเตียรถีย์หันไปนับถือพระพุทธศาสนา (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2553)

นอกจากที่ตามข้อสันนิษฐานข้างต้นแล้ว จากการสำรวจในเบื้องต้นพบว่า ใน *คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา* หรืออรรถกถาธรรมบทยังมีเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงโจรห้าร้อยอยู่อีก 1 เรื่อง คือเรื่อง *ตมพทาสฏิกโจรฆาตกวตถุ* ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า *เรื่องบุรุษผู้ฆ่าซึ่งโจร ผู้มีเคราแดง* อยู่ในสหัสศกคุณณนา (ฉบับพิมพ์ของมหาวิทยาลัยอยุธยาอยู่ในภาคที่ 4) เนื้อเรื่องกล่าวถึงบุรุษคนหนึ่งมีตาเหลือกเหลือง และมีเคราแดง สมัครขอเป็นโจรในกลุ่ม

โจรที่มีสมาชิก 499 คน ต่อมา โจรกลุ่มนี้ถูกจับได้ และถูกตัดสินประหารชีวิต ไม่มีใครอาสาตัดศีรษะโจรเหล่านี้ แม้กระทั่งหัวหน้าโจรหรือพรรคพวกโจรด้วยตนเอง ในที่สุดโจรเคราะห์แดงอาสาเป็นผู้ประหารชีวิตโจรทั้ง 499 คน หลังจากนั้นเขาก็ได้รับตำแหน่งเพชฌฆาต ทำหน้าที่ประหารโจรที่จับได้จากทิศต่าง ๆ โดยเฉพาะเป็นเวลาถึง 55 ปี ในวาระสุดท้ายของชีวิต เขาได้ถวายบิณฑบาตแด่พระสารีบุตรเถระ และได้ฟังธรรมจากพระเถระจนบรรลุโสดาปัตติมรรค ขณะที่เขาเดินมาส่งพระเถระ และกำลังจะกลับเรือน เขาถูกนางยักษ์ฉินี่ซึ่งแปลงเป็นแม่โคชีวิตจนถึงแก่กาลกิริยา และไปบังเกิดในดุสิตเทวพิภพ (ธมมปทฎฐกถา จตุตถโถ ภาโค, 2560, น. 87-92)

ในอรรถกถาธรรมบทเรื่องนี้ เมื่อกล่าวถึงโจร จะระบุว่ามีจำนวน 500 คน (ปญจสต) เป็นส่วนใหญ่ เช่น

โส ปจฉิมทิสโตปิ อุตตรทิสโตปิ อานีเต **ปญจสต**

ปญจสต โจเร ชาเตสิเยว.

(ธมมปทฎฐกถา จตุตถโถ ภาโค, 2560, น. 88)

‘นายตัมพทาสู้กะนั้นฆ่าโจร (คราวละ) **500** ๆ ซึ่งเขานำมา

แต่ทิศปัจฉิมบ้าง ทิศอุดรบ้าง.

(พระธัมมปทฎฐกถาแปล ภาค 4, 2560, น. 137)

จำนวนห้าร้อยนี้น่าจะเป็นการประมาณมากกว่าจะเป็นจำนวนจริง ๆ แต่ไม่ว่าโจรจะมีจำนวนจริง ๆ เท่าไร สำนวน *โจรห้าร้อย* ในภาษาไทยก็น่าจะมีที่มาจากภาษาบาลี เพราะ

คนไทยน่าจะคุ้นเคยกับวลีที่กล่าวถึงโจรว่ามีจำนวน 500 คน จากวรรณคดีบาลีหลาย ๆ เรื่อง มีเรื่อง *ตมพทาสฏิกโจรฆาตกวดฤ* เป็นอาทิ

ข้อที่น่าสนใจจากอรรถกถาธรรมบทที่ยกมานี้คือ แม้นายตมพทาสฏิกจะเคยเป็นโจร และต้องทำหน้าที่เพชรฆาต ประหารชีวิตโจรมาเป็นเวลาถึง 55 ปี แต่เมื่อเขาได้ฟังธรรมจากพระสารีบุตร ก็ยังสามารถไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตได้ นิทานเรื่องนี้จึงสอนให้รู้ว่า ผู้ที่เคยประพฤติไม่ดีมาก่อน หากได้รับคำสั่งสอนที่ดี ก็สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี และประสบผลดีได้ในที่สุด สมดังภาษิตของท่านพระองค์ลีมาลที่ว่า

โย จ ปุพเพ ปมชชิตวา	ปจฉา โส นปมชชติ
โสมํ โลกํ ปภาเสติ	อพภามุตโตว จนทิมมา
ยสส ปापํ กตํ กम्मํ	กุสเลน ปิถียติ
โสมํ โลกํ ปภาเสติ	อพภามุตโตว จนทิมมา

(สุตต. ม. บาลี 13/534/486-487)

ก็ผู้ใดเมื่อก่อนประมาท ภายหลังผู้นั้นไม่ประมาท เขาย่อม
ยังโลกนี้ให้สว่าง ดังพระจันทร์ซึ่งพ้นแล้วจากเมฆฉะนั้น

ผู้ใดทำกรรมอันเป็นบาปแล้ว ย่อมปิดเสียได้ด้วยกุศล ผู้นั้น
ย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง ดุจพระจันทร์ซึ่งพ้นแล้วจากเมฆฉะนั้น

(สุตต. ม. ไทย 13/534/365)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ปรมาณูชิตชินโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. (2545). *หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ลิลิต
ตะเลงพ่าย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 1 พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 มหาวิภังค์ ภาค 1. (2560). สืบค้นเมื่อ 15
ธันวาคม 2565 จาก www.84000.org
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 9 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 1 ทีฆนิกาย สิลขันธวรรค. (2560). สืบค้น
เมื่อ 15 ธันวาคม 2565 จาก www.84000.org
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 13 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 5 มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์.
(2560). สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2565 จาก www.84000.org
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 25 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 17 ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ-ธรรมบท-
อุทาน-อติวุตตกะ-สุตตนิบาต. (2560). สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2565 จาก
www.84000.org
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 26 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 18 ขุททกนิกาย วิมาน-เปตวัตถุ เถร-เถรี
คาถา. (2560). สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2565 จาก www.84000.org
- พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค 4. (2560). พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราช
วิทยาลัย.
- โพธิวงศาจารย์, พระมหา (ทองดี สุรเตโช). (2558). *คัมภีร์วิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: เสี่ยงเชียง.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). *กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1*.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระ
ชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2553). *โจรหัวร่อย (บทวิทยุรายการ “รู้ รัก ภาษาไทย”)*.
สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2565 จาก legacy.orst.go.th

ภาษาต่างประเทศ

ธมมปทภูษฎกา (จตุตโธ ภาโค) (พิมพ์ครั้งที่ 35). (2560). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราช
วิทยาลัย.

พระไตรปิฎกเล่มที่ 1 ภาษาบาลี อักษรไทย พระวินัยปิฎกเล่มที่ 1 วินย. มหาวิงุโค (1).
(2559). สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2565 จาก www.84000.org

พระไตรปิฎกเล่มที่ 9 ภาษาบาลี อักษรไทย พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 1 สุตต. ที.
สิลกขนธวคโค. (2559). สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2565 จาก www.84000.org

พระไตรปิฎกเล่มที่ 13 ภาษาบาลี อักษรไทย พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 5 สุตต. ม.
มช.ณิมปณ ณาสก. (2559). สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2565 จาก
www.84000.org

พระไตรปิฎกเล่มที่ 25 ภาษาบาลี อักษรไทย พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 17 สุตต. ข. ขุททก
ปาฐ-ธมมปทคคา-อุทาน-อิติวุตตก-สุตตนิปาตา. (2559). สืบค้นเมื่อ 16
ธันวาคม 2565 จาก www.84000.org

พระไตรปิฎกเล่มที่ 26 ภาษาบาลี อักษรไทย พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 18 สุตต. ข.
วิมานวตถุ-แปตวตถุ-เถรคคา-เถรคคา. (2559). สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2565
จาก www.84000.org

อภิธานูปที่ปิกา และอภิธานูปที่ปิกาสุจิ. (2535). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

อรรถกถาเล่มที่ 4 ภาษาบาลีอักษรไทย ที.อ. (สมงค.1). (2561). สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม
2565 จาก www.84000.org

Dauids, T. R. & Stede, W. (2007). *Pali –English Dictionary*. NewDelhi: Motilal
Banarsidass.

Monier-Williams, M. (2005). *A Sanskrit-English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass.